

Аб новых падыходах да распрацоўкі заданняў па літаратурным чытанні

В. Б. АТЛІВАНОВА,
намеснік дырэктара СШ № 3 імя В. З. Каржа
г. Пінска

У сучасным свеце, які хутка змяняецца, чалавек вымушаны вучыцца на працягу ўсяго жыцця. Адною з прыярытэтных мэт адукацыі з’яўляецца развіццё асобы, падрыхтаванай да ўзаемадзеяння з навакольным светам, да самаадукацыі і самаразвіцця, таму важна ўзброіць школьніка ўменнем вучыцца.

Кампетэнтнасны падыход прадугледжвае фарміраванне метапрадметных вучэбных навыкаў на ўсіх ступенях агульнай сярэдняй адукацыі. Адметнае месца займае чытанне. Вядомы выраз А. С. Пушкіна “Чытанне — вось лепшае навучанне” набывае асаблівую актуальнасць.

Уменне чытаць ужо не можа зводзіцца толькі да авалодання навыкамі чытання — правільнасці, хуткасці, выразнасці, свядомасці. У час новых інфармацыйных тэхналогій чытанне разумеецца як сукупнасць ведаў, уменняў і навыкаў чалавека, якія развіваюцца на працягу ўсяго жыцця ў розных сітуацыях дзейнасці і зносін.

Сучасныя падыходы ўказваюць на прамую залежнасць паспяховага навучання ад сфарміраванасці ў навучэнцаў чытацкай граматынасці. Звычайнае разуменне граматынасці як ступені авалодання чалавекам навыкамі пісьма і чытання на роднай мове ў дадзеным выпадку набывае іншы сэнс.

Словазлучэнне “чытацкая граматынасць” з’явілася ў 1991 г. у кантэксце даследавання якасці адукацыі — у міжнародным даследаванні PISA, якое дазваляе правесці ўзровень ведаў і навыкаў, неабходных для жыцця ў грамадстве. Да паняцця “чытацкая граматынасць” патрэбна ставіцца як да **здольнасці чалавека** разумець і выкарыстоўваць пісьмовыя тэксты, разважаць пра іх і займацца

чытаннем для таго, каб дасягаць пэўнай мэты, пашыраць веды і магчымасці, удзельнічаць у сацыяльным жыцці (PISA, 1991).

Даследаванне PISA з’яўляецца маніторынгавым. Яно дазваляе выявіць і параўнаць змены, якія адбываюцца ў сістэме адукацыі ў розных краінах і ацаніць эфектыўнасць стратэгічных рашэнняў у галіне адукацыі. У даследаванні прымаюць удзел больш за 80 краін. Лідары — Сінгапур, Паўднёвая Карэя, Фінляндыя. Вынікі даследавання — гэта інструмент, які дэманструе прамую сувязь паміж якасцю адукацыі і эканамічнымі дасягненнямі. Па некаторых сведчаннях, кожныя 50 балаў па шкале PISA — фактычна прырост 1 % унутранага валавога прадукту краіны.

У 2018 г. Рэспубліка Беларусь таксама далучылася да гэтага даследавання, якое складаецца з трох частак: заданняў па чытацкай, матэматычнай і прыродазнаўчанавуковай граматынасці. На нацыянальным адукацыйным партале edu.by размешчаны вынікі маніторынгу якасці агульнай сярэдняй адукацыі за 2014/2015, 2015/2016, 2016/2017 навучальныя гады, калі вывучаўся ўзровень сфарміраванасці чытацкіх уменняў у вучняў V, VIII класаў.

З вынікамі маніторынгу можна звязаць меркаванне М. І. Запрудскага наконт таго, што прывал па чытацкай граматынасці назіраецца ў вучняў ва ўзросце 10—15 гадоў. Прычынай разрыву паміж I і II ступенямі агульнай сярэдняй адукацыі ён называе слабае валоданне чытацкай граматынасцю выпускнікамі пачатковай школы, бо ў V—VI класах яны аказваюцца не падрыхтаванымі вывучаць такія прадметы, як гісторыя, біялогія, геаграфія. Адсюль

вынікае, што чытацкую граматынасць навучэнцаў неабходна фарміраваць ужо на I ступені агульнай сярэдняй адукацыі.

Міжнароднае даследаванне якасці чытання і разумення тэксту PIRLS дазваляе параўнаць узровень фарміравання толькі чытацкай граматынасці дзесяцігадовых дзяцей (выпускнікоў пачатковай школы) у розных краінах. Яно праводзіцца раз на пяць гадоў. Апошняе ладзілася ў 2016 г., наступнае адбудзецца ў 2021 г. Па сутнасці, вучні, якія былі першакласнікамі ў 2017/2018, 2018/2019 навучальных гадах, у 2020/2021 навучальным годзе змогуць стаць удзельнікамі даследавання PIRLS.

Калі абапірацца на вопыт вядомых расійскіх педагогаў Г. А. Цукерман, Г. С. Кавалёвай, В. М. Лутошкінай, дык у аснову арганізацыі работы па фарміраванні чытацкай граматынасці можна пакласці **групу чытацкіх уменняў**, авалоданне якімі сведчыць аб поўным разуменні тэксту (літаратурных твораў ці навуковых артыкулаў).

У табліцы прадстаўлены групы чытацкіх уменняў і прыкладныя віды заданняў, звязаныя з імі.

№	Групы чытацкіх уменняў	Вучэбныя заданні
I	Пошук інфармацыі, якая зададзена ў відавочным выглядзе	<ol style="list-style-type: none"> 1. Знайсці канкрэтныя звесткі. 2. Знайсці значэнне слова і фразы. 3. Вызначыць тэму ці асноўную думку, у выпадку, калі яны прадстаўлены ў тэксце ў відавочным выглядзе. 4. Вызначыць час і месца дзеяння апавядання
II	Пошук інфармацыі, якая зададзена ў невідавочным выглядзе, фармулёўка прамых вывадаў, заключэнняў на аснове фактаў, прыведзеных у тэксце	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вызначыць сувязі паміж падзеямі. 2. Разуменьне абагульненняў, якія ёсць у тэксце. 3. Тлумачыць агульны сэнс, абапіраючыся на серыю аргументаў
III	Інтэрпрэтацыя і абагульненне інфармацыі	<ol style="list-style-type: none"> 1. Распазнаць агульную ідэю ці тэму тэксту. 2. Апісаць адносіны паміж героямі. 3. Параўнаць і супрацьпаставіць інфармацыю з тэксту. 4. Разуменьне настрой і агульны тон тэксту. 5. Знайсці практычнае прымяненне інфармацыі з тэксту

IV	Ацэнка зместу, мовы і структуры тэксту	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ацаніць праўдападобнасць апісаных падзей. 2. Апісаць, якімі сродкамі аўтар карыстаўся для стварэння нечаканага эфекту. 3. Ацаніць паўнату ці даступнасць інфармацыі, прадстаўленай у тэксце. 4. Вызначыць адносіны аўтара да асноўнай тэмы тэксту
----	--	---

Першыя дзве групы часам аб'ядноўваюць у адну, паколькі яны непасрэдна абапіраюцца на ўменне чытача здабываць інфармацыю з апорай на тэкст. Другія дзве групы патрабуюць ад чытача значна большай самастойнасці мыслення і ўяўлення.

Раней педагогі наўрад ці задумваліся над пытаннямі, якія — відавочныя ці невідавочныя — звесткі здабываюць вучні ў працэсе аналізу твора, да якой групы чытацкіх уменняў можна аднесці кожнае пытанне па змесце.

Безумоўна, настаўнікі карысталіся і карыстаюцца пытаннямі і заданнямі ў падручніках і дапаможніках, самі распрацоўваюць заданні. Такім чынам, можна сцвярджаць, што работа з мэтай аналізу твораў, якая праводзіцца педагогамі, ускосна ўплывае на фарміраванне чытацкай граматынасці. Але ці ўсвядомлена гэта адбываецца? Зразумела, што прааналізаваць твор, як гэта рабілі раней, недастаткова! Таму трэба рэгулярна прапаноўваць вучням заданні метапрадметнага характару, якія адпавядаюць групам чытацкіх уменняў, прычым заданні павінны быць нестандартныя, як і ў міжнародным даследаванні.

Відавочна, што аналіз прачытанага матэрыялу выглядае больш паспяховым, калі вуснае апітанне праводзіцца фронтальна, таму што назіраецца высокая актыўнасць дзяцей, і здаецца, што і з пісьмовымі заданнямі яны справяцца выдатна. Настаўнікі здзіўляюцца, калі пасля пісьмовага апітання бачаць вынік значна горшы, чым пасля вуснага. Узнікае пытанне: як будаваць работу па фарміраванні чытацкай граматынасці, не маючы галоўнага інструмента — спецыяльных заданняў? Заданні падручніка не заўсёды тычацца груп чытацкіх уменняў; пераважаюць “суцэльныя” тэксты, у той час як жыццё патрабуе ўменняў сінтэзаваць інфармацыю з “мазаікі” тэкстаў. У сувязі з гэтым на вучэбных занятках неабходна прапаноўваць заданні, якія ўяўляюць сабой “несуцэльныя” тэксты; варта вучыць аналізаваць графікі, дыяграмы, схемы, табліцы, рэклам-

ныя матэрыялы, планы аб'ектаў, квіткі, а не толькі мастацкія творы і энцыклапедычныя звесткі.

У навукова-метадычнай літаратуры, інтэрнэт-крыніцах такія заданні сустракаюцца, але яны не заўсёды падыходзяць, паколькі не спалучаюцца з праграмнымі творамі. Ды і часу для вывучэння дадатковага тэксту з выкананнем спецыяльных заданняў на ўроку не хапае. Вывад: трэба складаць такія заданні да праграмных тэкстаў. Вопытнаму, творчаму настаўніку гэта пад сілу.

Такім чынам, каб пачаць фарміраванне чытацкай граматыкі ў школьнікаў, неабходна:

1) усвядоміць значэнне кожнай з чатырох груп чытацкіх уменняў;

2) навучыцца класіфікаваць вучэбныя заданні па групах чытацкіх уменняў і “накладваць” прыведзеную вышэй табліцу на любы тэкст, як палетку на геаметрычную фігуру для вылічэння плошчы;

3) самастойна складаць ці выбіраць вучэбныя заданні, якія тычацца кожнай з груп чытацкіх уменняў;

4) рэгулярна выкарыстоўваць вучэбныя заданні, якія суадносяцца з групамі чытацкіх уменняў.

У структуру ўрока яны могуць быць уключаны на розных этапах.

Галоўны стымул для настаўніка — поспех яго вучняў, якія павінны быць падрыхтаваны да жыцця ў грамадстве.

Метадычныя рэкамендацыі і дадатковыя заданні да вучэбнага дапаможніка “Літаратурнае чытанне. 4 клас” (аўтар М. В. Жуковіч)

Новаўвядзенні ў змесце адукацыі, адлюстраваныя ў вучэбных праграмах, метадычных рэкамендацыях, новых падыходах да навучання, новых падручніках, не могуць быць рэалізаваны ў поўнай меры без галоўнага чалавека ў кожнай установе адукацыі — вопытнага, творчага, матываванага настаўніка! Кожны настаўнік бачыць рашэнне праблемы фарміравання чытацкай граматыкі па-свойму. Прапанаваныя вучэбныя заданні з’яўляюцца аўтарскім пунктам погляду. Матэрыялы прызначаны для фарміравання чытацкіх уменняў і часткова носяць метапрадметны характар.

Пры выкананні вучэбных заданняў на ўроку трэба пазбягаць фронтальнай работы, якая дэманструе неаб’ектыўны агульны вынік, таму заданні прызначаны для самастойнай работы. Настаўнік можа раздрукаваць іх і прапанаваць выканаць асобным вучням ці групе. Да некаторых заданняў, якія выяўляюць невідавочны сэнс твора, прапануюцца падказкі. Пажадана, каб вучні спрабавалі выконваць заданні без дапамогі настаўніка. Уголас можна абмеркаваць адказы да тых заданняў, якія патрабуюць вуснага абгрунтавання, выбару варыянта адказу ці ўласнага разважання. Мэтазгодна, каб вучні знаходзілі доказы менавіта ў тэксце падручніка, таму нельга яго загортаць падчас працы.

Вучэбныя заданні могуць быць выкарыстаны сумесна з тымі, якія прапануюцца ў падручніку, іх можна чаргаваць ці прымяняць асобна, паколькі

яны не дубліруюць пытанні, змешчаных пасля твораў.

Віктар Гардзеі. “Жнівень”

1. Пералічы шчодрыя дары лета, апісаныя ў вершы. _____

2. Адкажы на пытанні.

Чаму камбайны ўжо сціхлі? _____ Чаму ім на змену загудзелі трактары? _____

Падказка: перачытай апошні сказ.

3. Адзнач з дапамогай слоў “так” ці “не” правільнасць сцвярджэнняў.

Ураджай жыта сабраны.	
Сабраны і астатнія дары лета.	
Адляцелі журавы.	
Гусі яшчэ не адляцелі.	

4. Запішы назвы прыродных суполак, участкаў зямлі, якія апісваюцца ў вершы. (Лічбамі абазначаны слупкі верша.)

1) _____

2) _____, _____, _____

3) _____, _____

5) _____

6) _____

5. Як ты мяркуеш, ад якога слова паходзіць беларуская назва месяца “жнівень”? _____

Ці ёсць у вершы сказы, якія апісваюць збор ураджаю жыта? _____

Прыдумай сваю назву верша. _____

Рыгор Ігнаценка. “Бабіна лета”

1. Якую пару восені апісвае аўтар? Адзнач літару з правільным адказам. Знайдзі доказ у тэксце.

- а) раннюю
- б) залатую
- в) познюю

2. Выберы слова пра апісанья дні бабінага лета, якога няма ў апавяданні, але па сэнсе яно маецца на ўвазе. Адзнач адпаведную літару.

- а) ціхія
- б) сонечныя
- в) залатыя
- г) кароткія
- д) цёплыя

3. Ці можна падчас бабінага лета пачуць спеў палявых жаваранкаў? Адзнач птушак, галасы якіх нельга пачуць у гэты час.

- а) шпак
- б) ластаўка
- в) цецярук
- г) сарока
- д) сініца

4. Злучы стрэлкамі блізкія па значэнні словы і словазлучэнні.

запар	моцна змерзнуць
задубець	адзін за адным
дарэмна	да пабачэння
бывай	марна

5. Прачытай тэкст. Складзі два пытанні да тэксту са словамі “лета” і “бабіна”.

Бабіна лета — перыяд па-летняму цёплага (да 25—27 градусаў) і сухога надвор’я ў канцы верасня — пачатку кастрычніка. Бабіна лета настае пасля значнага пахаладання. На Беларусі яно працягваецца ад некалькіх дзён да двух тыдняў. Назва паходзіць, найбольш верагодна, ад таго, што на гэты час прыпадала пераважна жаночая работа на агародзе і ў полі: убіралі гародніну, мялі і трапалі лён.

Іван Грамовіч. “Выпаў снег”

1. Чаму раніцай у пакоі хлопчыка стала светла як днём?

2. Падкрэслі назву пары года, наступленне якой, на думку аўтара, можна адразу ўбачыць. Растлумач чаму.

восень	вясна
зіма	лета

3. Прачытай вершы. Падкрэслі назву таго верша, урывак з якога сустраўся ў апавяданні і падыходзіць да яго па змесце.

Надыход зімы

Зачыняйце шчыльна хату,
Каб не дзьмулі халады,

На акно кладзіце вату,
Каб не клаў мароз сляды.
Даствайце з вышак сані,
Гайда сцежкі праціраць
І па белым акіяне
Ўздоўж і ўпоперак гуляць!
Я. Колас

Зіма

Сыплецца мяккі, пушысты сняжок.
Белаю коўдрай накрыўся лужок.
Лес нерухома стаіць за сялом.
Рэчка замоўкла пад тоўстым ільдом.
Птушкам знайсці зараз ежу цяжэй.
Дзеці! Змайструем кармушкі хутчэй!
Зерне насыплем — хай птушкі дзяўбуць,
Песню ўдзячную нам прапяюць.

А. Ставер

4. Падкрэслі сказ, у якім перадаецца асноўная думка твора.

Зіма, зіма! Ідзі хутчэй, сцялі снягі на поле, на дарогі, на нашу вуліцу! Сып, мяцеліца, круці гурбы, каб я зноў даставаў шапкой дрэвы. Вось якія яны высокія, а заўтра мы памераемся!.. Ідзі, зіма-матуля, каб я хутчэй пабольшаў, каб я падрас!..

5. Ацані праўдападобнасць успамінаў аўтара пра леташнюю зіму. Адзнач вышыню воза з сенам і стрэх дамоў.

- а) больш за 2 м
- б) больш за 5 м
- в) больш за 7 м

Ці сустракаліся табе такія высокія снежныя гурбы? Што ты можаш сказаць пра змены ў зімнім надвор’і папярэдняга і цяперашняга стагоддзя?

Уладзімір Ягоўдзік. “Жаўрук”

1. Падкрэслі назву жаўрука, пра якога ў апавяданні не гаворыцца.

лясны	рагаты	палявы
лугавы	чубаты	

2. Дзе ўюць гнёзды жаўрукі? Адзнач адказ і растлумач яго.

- а) на зямлі
- б) на дрэве
- в) у небе

3. Злучы лініямі герояў падання і іх дзеянні.

Селянін	усміхнуўся
	вандраваў
	запрасіў
	здаражыўся
	прывітаўся
Чараўнік	падсілкаваўся
	счакаў
	шпурнуў

4. Прачытай тэкст.

14 сакавіка беларусы адзначалі першае веснавое свята — Гуканне вясны. Дзяўчаты збірліся на ўзгорках (каб было бліжэй да неба) і спявалі песні-вяснянкі, у якіх клікалі вясну. Яны вадзілі карагоды, падкідвалі ўгару печыва ў выглядзе птушак — жаўрукоў, кулікоў, буслоў, што павінна было, як і спевы, хутчэй выклікаць надыход вясны.

22 сакавіка адзначаецца свята “Саракі”. У народзе казалі, нібы на Саракі прылятае 40 “выраяў” — сорок відаў птушак. І першымі — жаўрукі. Для дзяцей выпякалі з цеста 40 птушак.

Адзнач назвы народных свят, пра якія ўзгадваецца ў апавяданні.

а) Гуканне вясны	в) Саракі
б) Купалле	г) Каляды

5. Адкажы на пытанні.

1) Ці хоча аўтар заклікаць цябе да дзеянняў, якія паскорыць надыход вясны? Знайдзі доказ у тэксце.

2) Як ты лічыш, веснавыя спевы і падкідванне птушак з цеста могуць наблізіць вясну?

3) Чаму Уладзімір Ягоўдзік у апошнім сказе абяцае гэта?

Ганна Скаржынская-Савіцкая.

“Чаму пралескі сінія”

1. Якая пара года апісана ў творы? Адзнач.

а) восень	в) вясна
б) зіма	г) лета

2. Дапішы імёны герояў, да якіх адносяцца пералічаныя дзеянні.

засмуціла _____

паскакала _____

прарасла _____

заплакала _____

знайшоў _____

супакоіў _____

адлюстравалася _____

падарыла _____

3. Упарадкуй лічбамі змены ў эмацыянальным стане Кветкі.

- радасны
- шчаслівы
- сумны

4. Злучы лініямі дзеянні Праменьчыка і вынік яго спраў.

спытаў	назваў
усміхнуўся	даведаўся
папрасіў ялінкі расхінуцца	з’явілася жоўтая сярэдзінка
пацалаваў	пралеска стала сіняй

5. Адзнач, да якога жанру адносіцца твор “Чаму пралескі сінія”. Дакажы.

- а) апавяданне
- б) казка

Якуб Колас. “Усход сонца”

1. Што аўтар апісвае ў вершы? Адзнач.

- а) сонца
- б) неба
- в) зямлю

2. Пранумаруй сказы ў адпаведнасці са зместам верша.

- Неба абуджае святлом людзей і прыроду.
- Ледзь прыкметныя апошнія зоркі сустракае вясёлае сонечнае святло.
- На ўзыходзе неба пераліваецца рознакаляровым бляскам.
- Зара хутка прасціраецца па небе яркім вогнішчам.
- Сонечныя промні быццам золатам заліваюць неба.

3. Злучы стрэлкамі блізкія па значэнні словы і словазлучэнні.

чырвань	прывітальны
зычлівы	чырвоны колер, румянец
зараніца	зара, золак
шаты	залатыя манеты
бляск-чырвонцы	покрыва, прыкрыццё

4. Падкрэслі словы, ужытыя ў пераносным значэнні.

- Неба грае, усміхнецца, сцэле.
- Гаснуць зоркі.
- Смех ходзіць.

Ці ёсць яшчэ ў вершы дзеясловы ў пераносным значэнні? _____

5. З якой мэтай аўтар выкарыстоўвае словы ў пераносным значэнні? Адзнач адпаведны адказ.

- а) Дабіваецца чароўнасці, яскравасці вобраза.
- б) Хоча заблытаць чытача.

Ніл Гілевіч. “Я — беларус”

1. Дзе нарадзіўся аўтар верша? _____

2. Што абазначаюць словы “Я — беларус”? Адзнач.

- а) грамадзянства
- б) нацыянальнасць
- в) любоў да Радзімы

3. Паэт у вершы прадстаўляецца малым. Да каго ён хоча стаць бліжэй і каму адрасуе апошнія радкі верша? _____

Як ты мяркуеш, аб чым клапаціцца паэт?
_____

4. Перачытай другі слупок верша. Ці згодны ты з гэтымі словамі? Чаму? _____

Ці можна назваць паэта патрыётам сваёй Радзімы? _____

Якую карысць Радзіме можаш прынесці ты? _____

5. Запішы працяг наступных сказаў шчыра, каб чытачы паверылі, што ты сам упэўнены ў сваіх словах.

Я нарадзіўся _____

Я ганаруся _____

Я шчаслівы _____

Я хачу, каб _____

Барыс Сачанка.

“Адкуль пайшоў твой род?”

1. Ці тлумачыцца ў апавяданні сэнс жыцця?

2. Выканай заданні.

1) Адзнач адрэзак часу, з якім можна параўнаць чаргаванне ўзыходу і захаду сонца.

а) раніца

б) дзень

в) суткі

2) Адзнач адрэзак часу, які цягнецца паміж згаданым у апавяданні прылётам і адлётам птушак.

а) год

б) паўгоддзе

в) пара года

3. Адкажы на пытанні і выканай заданні.

1) Якія з’явы адбываюцца ў прыродзе падчас чаргавання ўсіх пораў года: вясны, лета, восені, зімы? Да якой прыроды яны адносяцца: жывой ці нежывой?

2) Падкрэслі слова, якое апісвае змены ў прыродзе, што паўтараюцца.

кругаварот

чаргаванне

3) Што сімвалізуе гэты бясконцы бег прыроды? Выберы адказ.

а) жыццё

б) хуткасць

в) бясконцасць жыцця

4. Запоўні табліцу і адкажы на пытанні.

1-е пакаленне	2-е пакаленне	3-е пакаленне	4-е пакаленне
Я	Мае бацькі		
імя	імяны	імяны	імяны

Якім словам можна назваць людзей, запісаных у табліцы?

Ці можна сказаць, што змена пакаленняў людзей адбываецца праз стагоддзе? Падумай чаму.

Запішы самы маленькі адрэзак часу, які **не** згаданы ў творы, і жыццёвую падзею, якая паспявае адбыцца за гэты кароткі час. Ці можна назваць гэту падзею часткай жыцця?

У жыцці кожнага чалавека штодзень (штогод) адбываюцца нейкія падзеі. Ці можна сказаць, што ў жыцці чалавека больш важныя не адрэзкі часу (гады, працягласць жыцця), а падзеі, якія адбыліся? Запішы самыя важныя падзеі свайго жыцця, суадносячы іх з пэўнай датай.

5. Адкажы на пытанні і выканай заданні.

1) Як ты разумееш сэнс выразу “жыць як набяжыць”? Выберы адказ ці дапішы свой.

а) жыць як атрымоўваецца, не задумваючыся пра сэнс жыцця

б) жыць як трэба, як вучаць дарослыя

в) жыць як самому хочацца

г) _____

2) Падкрэслі прыказку, якая больш падыходзіць да твайго разумення сэнсу жыцця.

Жыві сваім розумам ды сваёй працай.

Хто хоча ў жыцці толку дамагчыся, той нічога не баіцца.

Хто дбае, той і мае.

Сёння зробіш, а заўтра як знойдзеш.

Алесь Карлюкевіч.

“Вавёрка піша сачыненне”

1. Як апісала вавёрка Аленка свой стан дзятлу? Адзнач.

а) клопат

б) бяда

2. Якая пара года апісана ў творы? (Перачытай першы абзац.)

3. У кожным радку пастаў знак “+” пад назвай таго персанажа, які выконваў апісанае дзеянне.

Дзеянне	Вавёрка	Дзяцел
Праца па-за школай		
Гатовае сачыненне		
Збор запасаў на зіму разам з бацькамі		
Веданне гісторыі сваёй Радзімы		

4. Якія рысы характару ўласцівыя вавёрцы і дзятлу? Дапішы.

5. Перачытай дыялог на с. 45 і адзнач адзін адказ на ўсе пытанні.

Чаму дзяцел сказаў вавёрцы пра тое, што нельга красці чужыя запасы?

Чаму ён сказаў Аленцы пра тое, што вавёркі ўмеюць збіраць грыбы?

Чаму Пятрок не хацеў дапамагаць лянiвай аднакласніцы?

а) Ён, напэўна, бачыў, як Аленка крадзе, і хацеў, каб яна збірала запасы на зіму разам з іншымі вавёркамі і паважала працу сваёй маці.

б) Дзяцел хацеў паказаць, што ён усё ведае, што ён лепшы за яе.

Уладзімір Ліпскі.

“Пошук радавонных крыніц”

- Адказы на пытанні.
Хто аўтар казкі?
Колькі сыноў было ў бацькоў?
- Адзнач, на колькі частак падзеліцца бацькава зямля паміж братамі пасля ад'езду малодшых.
а) 2   в) 10
б) 4   г) 12
- Упарадкауй лічбамі пункты плана казкі.
  - Смерць бацькі і дзяльба зямлі.
  - Першыя палевікі.
  - Мірнае жыццё братоў у сям'і.
  - Першыя палешукі.
  - Мудрасць малодшых братоў.
- Перачытай першы сказ твора. Выберы працяг другога і трэцяга сказаў з прапанаваных у табліцы слоў. Запішы адпаведныя лічбы праз коску насупраць кожнага сказа.

Сённяяшняя — у _____
Заўтрашняя — у _____

1	песнях
2	марах
3	творах пісьменнікаў
4	фантазіях
5	газетных, часопісных артыкулах
6	артыкулах у інтэрнэце
7	навуковай працы вучоных

Зрабі вывад: ці звязана паміж сабой мінулае, сённяяшняя і заўтрашняя?

- У пачатку твора знайдзі і выпішы сказ, які тлумачыць сэнс прымаўкі “Без мінулага няма будучыні”.

Анатоль Грачанікаў. “Бацькоўскі парог”

- Перачытай першы і апошні слупкі верша. Запішы, што чакае кожнага з нас у пэўны час жыцця? _____
- Знайдзі слупок, у якім можна вызначыць час дня. Адзнач гэты час.
а) ноч
б) раніца
в) дзень
г) вечар
Падказка: калі бывае раса?

- Падкрэслі, як па-іншаму можна назваць бацькоўскі парог.
Сям'я, сябры, Радзіма, родны дом, дзяцінства, бацькоўскі дом.

- Адзнач, калі чалавек пакідае бацькоўскі дом.

- а) калі пачынае самастойнае жыццё
- б) калі ад'язджае вучыцца ў іншы горад
- в) калі дарослым мяняе месца жыхарства
- г) у дзяцінстве

- Паразважай, навошта кожнаму з нас трэба вяртацца на бацькоўскі парог.

Уладзімір Карызна.

“Люблю цябе, Белая Русь”

- Перачытай першы слупок і растлумач, чым славіцца Беларусь. _____
- Як ты лічыш, дзе нарадзіўся паэт? Адзнач.
а) у горадзе
б) у вёсцы
Запішы нумары слупкоў, сэнс якіх дапамог табе здагадацца. _____
- Якую беларускую традыцыю апісвае аўтар верша? _____
- Запішы, як называе аўтар Радзіму. _____

Падкрэслі ў гэтай назве слова, якое абазначае назву іншай краіны. Як беларусы гістарычна звязаны з ёй? Знайдзі ў тэксце адказ. Запішы нумар слупка, дзе пра гэта гаворыцца. _____

- Запішы адказ аўтара на пытанне адным словам: як адчуць сябе часткай краіны?
Трэба тут _____

“Беларусь” (паводле Уладзіміра Ліпскага)

- Выберы працяг сказа.
Галоўны скарб Беларусі — гэта...
а) лясы, палі
б) жывёльны і раслінны свет
в) людзі
г) карысныя выкапні
- Злучы прозвішчы вядомых беларусаў з іх справамі, дасягненнямі, якімі яны праславілі нашу краіну.

Дар'я Домрачава	кампазітар
Ігар Лучанок	алімпійская чэмпіёнка па біятлоне
Віктар Кіслы	аўтар камп'ютарнай гульні “Мір танкаў”
Якуб Колас	касманаўт
Уладзімір Кавалёнак	паэт

3. Дапоўні сказы, выкарыстоўваючы назоўнікі з апавядання.

На старажытнай стараславянскай _____ прасціраецца незалежная, самастойная _____. Багаты яе жывёльны _____. Куды ні глянь, бачыш яе непаўторныя _____. Яе ўпрыгожваюць сасновыя _____, бярозавыя _____, векавыя _____, ураджайныя _____.

Ці можна сказаць, што змест атрыманага тэксту з'яўляецца галоўнай думкай апавядання "Беларусь"? Чаму?

- Які помнік героям Вялікай Айчыннай вайны ёсць у тваім населеным пункце ці побач з ім?
- Запішы прозвішчы і імёны сваіх продкаў, якія ўдзельнічалі ў Вялікай Айчыннай вайне.

Пятрусь Броўка. "Дарагая Беларусь"

1. Палічы, колькі разоў аўтар называе Беларусь дарагой. _____ Падумай чаму. Якім яшчэ прыметнікам скарыстаўся аўтар? _____

2. Ці стаў паэт шчаслівым? _____

3. Запішы нумары слупкоў насупраць сказаў, што адлюстроўваюць іх сэнс.

	Услаўленне любімага краю
	Адносіны Радзімы да людзей
	Захапленне прыгажосцю прыроды
	Словы пашаны, падзякі Радзіме
	Захапленне росквітам краіны

4. Паэт піша, што краіна "атуліла яго ласкай". Чым нам дапамагае наша Беларусь як Радзіма і як дзяржава? _____

5. Адзнач, якія сучасныя аб'екты сталіцы здзіўляюць гасцей горада сваёй архітэктурай.

- Мінскі чыгуначны вакзал
- Нацыянальная бібліятэка Беларусі
- Мінскі дэльфінарый
- Падземны гандлёвы цэнтр "Сталіца"
- Спартыўна-забаўляльны комплекс "Мінск-Арэна"

Запішы, якія аб'екты падабаюцца табе. _____

Навум Гальпяровіч. "Бацька гарадоў беларускіх"

1. На месцы якой старадаўняй рэчкі ўзнік горад Полацк? _____

2. Пранумаруй, у якой паслядоўнасці правілі Полацкам названыя князі.

- Уладзімір
Рагвалод
Усяслаў

3. Злучы пытанні з адказамі.

Кім з'яўлялася Рагнеда князю Уладзіміру? сястра

Кім даводзілася Прадслава Праміславе? жонка

Кім з'яўляўся Яраслаў Мудры князю Уладзіміру? брат

Кім даводзіўся Усяслаў Чарадзеі Мсціславу? сын

Кім з'яўляўся Уладзімір Яраславу? бацька

4. Запішы плошчу колішняга "магутнага і слыннага горада, вядомага і ў Кіеве, і ў Канстанцінопалі, і нават сярод далёкіх плямёнаў". Гэта велічыня роўная квадрату са стараной 100 м (10 000 м²). _____

Ці можна сёння назваць такі горад вялікім? Параўнай з ім плошчу свайго населенага пункта. _____

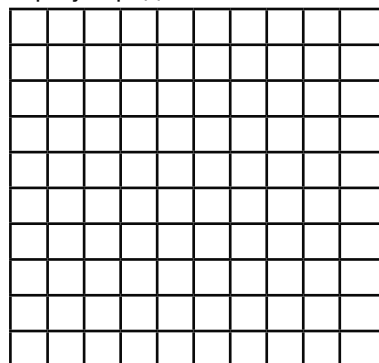
5. Выканай заданні.

1) Вылічы плошчу Сафійскага сабора ў старажытным Полацку.

2) Колькі такіх збудаванняў можна было б размясціць у горадзе плошчай 10 000 м²? Выберы адказ.

- а) 8   б) 12   в) 100

3) Каб лепш уявіць сабе суадносіны сабора і горада па плошчы, у квадраце, дзе кожная старана клеткі адпавядае 10 м, замалуй частку, якая прыкладна адпавядае плошчы сабора ў горадзе.

Алесь Каско. "Горад з Белою вежаю"

1. Адзнач, што было пабудавана раней: вежа ці горад?

- вежа
- горад
- адначасова

- Падлічы ўзрост Камянецкай вежы ў стагоддзях.
- Знайдзі ў тэксце звесткі пра вонкавы дыяметр і таўшчыню сцен вежы. Вылічы ўнутраны дыяметр вежы.
- Адказы на пытанні і выканай заданні.
  - Вышыня паверха сучаснага жылога дома складае амаль 3 м. Адзнач, з якім па вышыні домам можна параўнаць Белую вежу?
    - на 5 паверхаў
    - на 10 паверхаў
    - на 30 паверхаў
  - Як ты лічыш, для 13 стагоддзя гэта значная вышыня? Чаму? Навошта ў той далёкі час была патрэбна такая высокая вежа?

Падказка: з вышыні 30 м чалавека можна ўбачыць на адлегласці каля 20 км.

- Што, на твой погляд, дапамагло вежы прастаяць столькі часу? Адзнач.
  - Пры будоўлі вежы былі выкарыстаны камяні, якія з'яўляліся часткамі жытла цара-змея.
  - Таўшчыня і вышыня сцен вежы.
  - Людзі вельмі берагуць вежу.

Падказка: таўшчыня сцен цагляных будынкаў, пабудаваных у нашым стагоддзі, складае прыкладна 50 см, а тэрмін іх эксплуатацыі па дзяржаўных стандартах — каля 150 гадоў.

Канстанцыя Буйло. “Люблю”

- Дзе, на тваю думку, нарадзілася і вырасла Канстанцыя Буйло? Адзнач.
  - у горадзе
  - у вёсцы

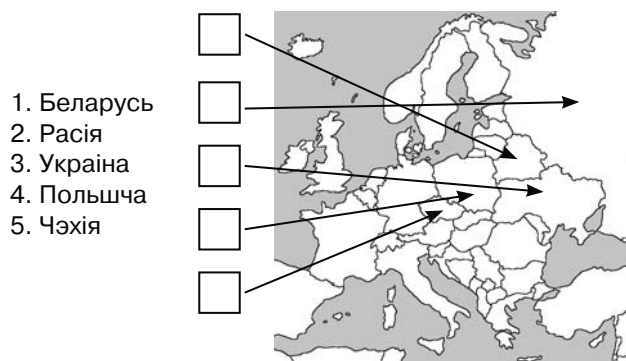
Знайдзі ў вершы пацвярджэнне.
- Адзнач, у якім узросце паэтка напісала гэты верш?
  - у дзяцінстве
  - у маладосці
  - у сталасці
- Перачытай апошні слупок. Як адным словам сказаць, што аўтар любіць у сваёй Радзіме?

Што прываблівае цябе ў беларускай прыродзе, у гарадскім жыцці? _____

- Гэты верш Канстанцыі Буйло пераўтварылі ў песню. Як ты думаеш, сумная ці вясёлая мелодыя ў гэтай песні? Чаму? _____
Перачытай сумныя радкі верша.
- Выберы прымаўкі, якія падыходзяць да твора. На роднай зямлі і каменьчык знаёмы. Радзіму не выбіраюць. На чужой старонцы Радзіма мілей удвая. Радзіма прыгажэй за сонца, даражэй за золата.

Алеся Станюк. “Чаму?”

- На якіх мовах слова “акно” гучыць падобна?
- Вызнач на карце Беларусь, Расію, Украіну, Польшчу і Чэхію. Пазнач іх адпаведнымі лічбамі.

Абзнач на карце стораны гарызонту. Дзе знаходзяцца Расія і Украіна адносна Беларусі?

- Запоўні табліцу і зрабі вывад пра еднасць моў.

Па-беларуску	Па-ўкраінску (Увага! Літара и вымаўляецца як [ы])	Па-руску
	мамо	
	бацько	
	дзіти	
	місто	город
	вуліца	
дом	дім	
	Батьківщина	Отечество

- Што ты даведаўся аб утварэнні назваў і значэнні раслін?
- Запоўні табліцу. Запаўняючы апошні слупок, карыстайся словамі для даведак. Параўнай словы першага і другога слупкоў і адкажы на пытанне: на якой мове іх утварэнне лягчэй разгадаць — на рускай ці на беларускай?

Па-беларуску	Па-руску	Утварэнне
верасень		
ліпень		
надвор'е		
назоўнік		
сякера		

Словы для даведак: называе прадметы, шtosьці сячы, на двары, цвіце ліпа, цвіце верас.

(Працяг будзе.)